

Drugi Kongres povjesničara umjetnosti – koliko nas se čulo?

Nakon nepunih pet godina ponovo smo se sastali kako bismo razmotrili pitanja važna za struku i donijeli zaključke radi njezina unapređenja, ostvarivanja njezina povoljnijeg položaja u društvu i ukazali na poguban odnos državne politike, pojedinih udruga i pojedinaca prema prostoru u cjelini, ali i prema sudbini pojedinih spomenika kulture. Pritom se odmah na početku nameće temeljno pitanje – je li nas se, i koliko, čulo na prošlom Kongresu jer su problemi tada bili manje-više jednaki sadašnjima, i ukoliko nas se čulo, je li se to pozitivno odrazilo na struku i tijek zbivanja između dva Kongresa?

Od brojnih izlaganja na prošlom Kongresu podsjetio bih na izlaganja dvojice Maroevića: uvodno izlaganje Tonka Maroevića¹ i posljednji javni nastup Ive Maroevića.² Tonko Maroević nas je podsjetio da su »umjetnine simbolične vrijednosti svojevrsan začim trajanja i biljeg vremena u prošlosti. Naša je obaveza učiniti što je više moguće na njihovom održavanju i čuvanju, kako bismo ih (...) prenijeli budućim naraštajima, kao što smo ih i sami naslijedili... no činjenica jest da je javno dobro ugroženo procesima privatizacije i ogoljelim merkantilnim odnosima (sve je na prodaju)«. Ivo Maroević je pak u naslov svojeg izlaganja stavio retoričko pitanje *Spomenik kulture ili kulturno dobro?* Nema dvojbe da toga vrsnog povjesničara umjetnosti i konzervatora, u trenutcima u kojima je bio svjestan skorog kraja svoga životnoga puta, to pitanje nije ni u jednom trenutku dovodilo u nedoumicu. Promatrajući što se zbiva u zaštiti kulturne baštine, Ivo nam je u naslijeđe ostavio davanje odgovora na to pitanje i njegovo provođenje u praksi. Nakon jasne argumentacije, zaključio je: »Vrijeme će pokazati hoće li se povijest umjetnosti prikloniti pristupu u kojem je materijalna vrijednost, koju implicira termin kulturno dobro, iznad one memorijalne, kad je riječ o spomeniku kulture, ili će se integrirati u neku novu sintagmu.« Nakon toga nismo ni u jednoj prigodi nastojali usuglasiti stajališta i zaključiti to pitanje, odnosno pokušali se izboriti za vraćanje starog naziva.

Nije riječ tek o terminološkom pitanju. To je suštinsko pitanje. U njemu se zrcali naš odnos prema svemu što se danas zbiva na spomenicima kulture i u našim prostorima. U doba kada se slavi samo jedna svetost, Profit, postavlja se pitanje komu treba pamćenje, isticanje i čuvanje memorijalnih vrijednosti? Uvažavaju se samo kratkotrajna materijalna i tržišna vrijednost. Zato se uvijek kada na putu ostvarenja nekoga gospodarskog, prometnog ili trećeg projekta stoji komadić nedirnuto i zaštićeno krajolika, ili neko kulturno dobro,

oni svode na zajednički nazivnik: materijalnu vrijednost. Potom se iskazuju omiljeni ekonomski parametri: nova radna mjesta, bruto zarada i povećanje priliva u državnu blagajnu kroz ostvareni PDV. No stvari postaju sasvim drukčije kada je riječ o spomeniku kulture. Spomenike ipak nije popularno rušiti. Kulturno dobro podređuje se drugom dobru, ukoliko ga je netko procijenio dobrom od većega društvenog (materijalnog) interesa, što ilustriram s dva primjera.

U proljeće 2006. urušio se dio obrambenog zida Velikog Tabora, a velika količina snijega tijekom prošle zime teško je oštetila pokrov baterijske kule (sl. 1). Struka je zaključila da je u toj godini sanacija oba ta dijela velikotaborskoga arhitektonskog sklopa prioritetni zadatak.³ No presudio je Ministar kulture, koji je, došavši na Veliki Tabor, nakon obrazloženja radova u toj godini, odrješito odgovorio kako on za te radove neće odobriti ni kune, budući da su oba ta dijela ansambla u privatnom vlasništvu.⁴ Treba podsjetiti da je krov baterijske kule posljednji put saniran sredinom 1960-ih godina, kada Država nije bila u nimalo dobrim odnosima s privatnim vlasništvom, a nije pokazivala ni previše razumijevanja za tu kategoriju spomenika kulture. Ipak, to nije bila prepreka da se obnovi pokrov i produlji mu trajanje za još pola stoljeća. Usprkos ideološkom utegu, oba su ta dijela velikotaborskog ansambla tada bila nešto što je kategorizirano kao spomenik kulture hrvatskog naroda. Sada je to samo kulturno na privatnom dobru pa se time prepušta skrbi ubogoga zagorskog seljaka.⁵

Još je drastičniji i dramatičniji primjer crkve sv. Marije Magdalene u Zrinu, koja je nedvojbeno najbolje sačuvani srednjovjekovni spomenik knezova Zrinskih, a koji se može u kratkom razdoblju obnoviti i dijelom vratiti izvornoj namjeni, s još dvije suvremene funkcije.⁶ Kada je obnova crkve zapala u financijske teškoće, na Zrin je pozvan Ministar kulture.⁷ Odmah po dolasku na zaravan ispred crkve, ministar je, kao i na Velikom Taboru, odrješito rekao: »Tko će ovdje dolaziti? Nitko. Ja za ovo više ne dam ni jednu kunu.«⁸ U 2010. crkvi sv. Marije Magdalene u povijesnom Zrinu nisu dodijeljena sredstva (sl. 2). To više nije kapitalni spomenik kulture hrvatskog naroda, čija se vrijednost nikada ne može izraziti nekim materijalnim pokazateljem, to je sada samo kulturno dobro koje ima svoju gospodarsku vrijednost i isplativost, a ona, u ovom slučaju zbog izoliranosti, ne zaslužuje daljnja ulaganja.

Dakle, kulturno dobro ili spomenik kulture nije formalno ili terminološko pitanje, ono je suštinsko, a u odgovoru na

njega najbolje se zrcali naš odnos prema kulturnoj baštini. Gospodarske baštine uvelike smo se odrekli, zapravo smo je rasprodali. Nemojmo dopustiti da kulturna baština završi jednako kao ostala gospodarska dobra, zahvaljujući istom načinu razmišljanja. Budući da je u pripremi novi zakon o zaštiti kulturnih dobara, to je u postojećim okolnostima suštinsko pitanje. Vrijeme je da na njega odgovorimo.

I dalje traje zabrinjavajuća nezainteresiranost za ubrzano propadanje čitavog niza »kulturnih dobara«. Na prošlom sam Kongresu upozorio na naše suzdržavanje od bilo kakve reakcije na posve neprimjerenu adaptaciju izvorno ulazne kule Biskupske utvrde, kao i neprihvatljivu interpolaciju aneksa kuriji Dvora zagrebačke prepoziture koja je istom prigodom adaptirana za Svećenički mirovni dom.⁹ I ponovno se dogodio krimen na tome istom zagrebačkom Kaptolu, sada s druge strane ulice, nasuprot spomenutoj kuriji, a on traje već četvrtu godinu, na što nije bilo gotovo nikakve reakcije.

Početkom kolovoza 2008. izgorjelo je krovništvo Znikine kurije na Kaptolu 28. Taj nesretni događaj zbio se u trenutku dok je Zagrebačka nadbiskupija imala na susjednom kućnom broju otvoreno veliko gradilište s angažiranom građevinskom operativom. Ta prigoda nije iskorištena, nego su nagorjele grede samo privremeno zaštićene letvama i ljepenkom, a provizorij traje sada već četvrtu godinu. Strašne su posljedice takvog postupka, što mi, svakodnevnim prolaznicima Kaptolom, zapažamo na pročeljima, a stanje u unutrašnjosti mora biti znatno lošije (sl. 3). No nitko se zbog toga nimalo ne uzbuđuje.¹⁰ Jednom sam na pitanje zašto se ništa ne događa sa Znikinom kurijom od kompetentne osobe iz Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode dobio odgovor: nema novca. To naprosto nije bila istina. Novca je upravo tada bilo napretek. Naime, početkom studenoga, tri mjeseca poslije požara na Kaptolu 28, Vlada je dodijelila Katoličkoj crkvi izvanrednih 71 400 000 kuna. Taj je novac namijenjen svemu, od obnove biskupskih palača do nabave i popravka zvona i orgulja.¹¹ U tom iznosu dodijeljenom Crkvi u tajnovitosti ozračja zatvorene sjednice Vlade, a neposredno uoči izbora, u visini čak oko 50% iznosa kojim je tada Ministarstvo raspolagalo za zaštitu svih spomenika kulture u Hrvatskoj, nije se našlo mjesta za novo krovništvo Znikine kurije. Sudbina pojedinačnih spomenika kulture možda je i »mačji kašalj« prema svemu što se zbiva s prostorom, posebno prema onome što prijete najatraktivnijim i najvrjednijim prostorima Lijepe Naše, urbanim i ruralnim.

Uglavnom u svim primjerima koje bih mogao navesti, posve izostaje koordinirana reakcija svih segmenata javnosti, što možda najbolje oslikava natječaj za uređenje zagrebačkoga Kaptola i sve ono što se oko njega počelo događati tijekom ljeta 2008. godine. Poglavarstvo Grada Zagreba, nedvojbeno u suglasju sa Zagrebačkom nadbiskupijom, zatražilo je od Udruženja hrvatskih arhitekata raspisati natječaj za urbanističko-arhitektonsko uređenje Kaptola.¹² Natjecatelji su dobili zadaću da u postojeći Kaptol interpoliraju još jedan, odnosno da predvide izgradnju novih 15 000 m² za potrebe smještaja Nadbiskupskog arhiva, Riznice zagrebačke katedrale i Dijecezanskog muzeja. Mogao bih samo sažeto zaključiti da je rezultat natječaja bio razmjeran mudrosti želja i kroz njih definiranog zadatka, kao i nečije mudrosti da se

u žiri ne uključi nijedan povjesničar umjetnosti, urbanist, ni konzervator.¹³

No važno je podsjetiti ne samo na potpuno negiranje naše struke kada je nezaobilazna i ključna, već i na izostanak pravovremene reakcije na urbanističko-arhitektonski natječaj za Kaptol. Odbor za prostor Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske pokušao je u tisaku nametnuti raspravu i ukazati na opasnosti koje krije spomenuti natječaj, nerealne želje i odlučnost Nadbiskupije da unutar nekadašnjih vrtova kanoničkih kurija, ali i zadiranjem u prostor parka Ribnjaka, sagradi nove objekte za tri spomenuta sadržaja.¹⁴ Usprkos prisutnosti svih članova žirija, predstavnika Poglavarstva Grada Zagreba i predstavnika Nadbiskupije, odaziv građanstva na prezentaciji rezultata natječaja bio je zanemariv. Osim članova Odbora za prostor i samo jedne konzervatorice Gradskog zavoda, posve je izostala nazočnost konzervatora Ministarstva kulture, a prisustvovao je i zanemariv broj arhitekata.

U takvim se okolnostima s nostalgijom prisjećamo burne reakcije koju je u samo svitanje prošloga stoljeća izazvalo zadiranje u taj isti Kaptol, kada su se eminentni povjesničari, arheolozi, arhivisti, književnici i geografi peticijski i žučnim polemikama suprotstavili rušenju Bakačeve kule.¹⁵ Među dvadeset i osam potpisanih uglednika nije bilo arhitekata. Na kraju je pobjedu odnijela sprega politike i kreatora tog bezumlja. Generacijama koje su slijedile nakon rušenja Bakačeve kule preostalo je samo sa sjetom promatrati stare fotografije zapadnog poteza kaptolske utvrde s Bakačevom kulom u sredini. Nemojmo dopustiti da sljedećim generacijama u naslijeđe ostavimo takve osjećaje, sada prema ostalom dijelu Kaptola.

Vidimo da je prisutna posvemašnja nezainteresiranost za sudbinu urbane cjeline kakva je Kaptol, u kojoj se gotovo svakodneвно krećemo, i koja je uz Gradec najvrjednija u Zagrebu. U kolikoj je tek mjeri stvarno prisutna nezainteresiranost za sve one prelijepe i još uvijek neoskvrnute prostore koji se nalaze daleko od naših očiju! Golfizacija i apartmanizacija zahvatila je, ili prijete zahvatiti, najvrjednije preostale prostore, od Savudrije do Srđa, a spustit će se i u Konavle i na kraju stići do Prevlake. Nije to samo pitanje struke i želje da što više onoga što smo primili u naslijeđe predamo u istom stanju našim nasljednicima, to je i pitanje oduzimanja prava građanima Hrvatske da slobodno uživaju u tim prostorima. Golf-igrališta sa svojim apartmanskim naseljima zatvorena su područja za sve one koji nisu članovi kluba ili gosti članova kluba. Nezasitna glad za profitom nagnala je investitore da uz golf-terene na Srđu predlože izgradnju ništa manje nego četiristo vila. Kao što smo se na Kaptolu susreli s pomanjkanjem i minimalne osjetljivosti za vrijednosti toga povijesnog prostora, tako se i na Srđu kroz zamisli Zaha Hadid oslikava odsustvo svakog osjećaja za značajke i vrijednosti mediteranskog krajolika (sl. 4). Sve to u Dubrovniku se može naći još jedino na Srđu koji za Dubrovčane treba postati i ostati ono što je Marjan u Splitu za Splitskane. To se nikada ne prodaje, to se nikada ne privatizira.

Nastavljaju se svakojaki oblici devastacije prostora. Ne znam postoji li podatak o količini, izraženoj u kilometrima, gromača, mocira ili kako već sve naziva narod duž naše obale te kamene suhozide, ali znam da ih je svakim danom sve manje. Mijenja se krajolik, nestaju stare kamene prizemni-

ce i katnice s pergolama, a na mjesto svake od njih dolazi nekoliko betonskih kućerina na čijim se pročeljima nižu lukovi, stupovi i kovane ograde. U nevelike luke starih gradova, koje su građene za jedrenjake, uplovljavaju sada golemi brodovi, svaki s nekoliko tisuća turista. Goleme vjetrenjače na kopnu, kavezi mrijestilišta u moru, između njih u nekada mirnim uvalama utisnute goleme marine, to danas dominira najatraktivnijim krajolicima Hrvatske. Što ne smrve rovokopači i bageri, u crno pretvore požari. Nema tu više mira i mirisa, a uskoro neće biti ni cvrčaka, ni zrikavaca, samo beton, ograde i natpisi »Zabranjeno, privatni posjed«. Naravno, ne smijemo biti protiv »napretka«, ali u svemu treba imati mjeru. Ne znam je li itko pokušao izračunati koji je odnos između onoga što je izgrađeno u posljednjih pedeset godina i onoga što je izgrađeno kroz sva prethodna stoljeća. Vjerojatno je taj odnos 90 : 10. Nevjerojatno kako ne želimo učiti na učinjenom u Italiji, Grčkoj, Turskoj, a sada i na onome što se događa u Crnoj Gori.

Između dva Kongresa ponovili su se neki događaji za koje smo mislili da se neće više ponoviti, a mi smo se nedovoljno zauzimali da neželjeni tijek usmjerimo u dobrom pravcu. Beskonačnom nizu katastrofalnih spomenika Domovinskom ratu, koji vrijeđaju i rat i poginule, sada prijete postavljanje još jednog. U Zadru je poništen natječaj za spomenik koji se namjerava podignuti u Jazinama. Pobjedničko rješenje arhitekta Branka Siladina, autora dvaju naših nedvojbeno najboljih novijih spomenika, spomenika Josipu Joviću na Plitvicama i poginulim braniteljima u Samoboru, nije se dopalo braniteljskim udrugama Zadra, a nakon njihove intervencije kod zadarskog nadbiskupa, natječaj je poništen. Branitelji su predložili svoje rješenje, a mi se nismo »miješali« (sl. 5).

Razumljivo je da nitko od raspršenih, a jedino kroz naše Društvo povremeno okupljenih, povjesničara umjetnosti ne može očekivati da mogu spriječiti ekscese koji se događaju na pojedinim spomenicima ili u prostoru, ali se očekuje da znatnije pridonesemo stvaranju ozračja u kojem će se takvi ekscesi znatno teže početi odvijati. Nakon gradnje nakaradnog svetišta u Ludbregu, u čemu je sudjelovao i Hrvatski sabor, bili smo uvjereni da se on više nikada neće upustiti u neku sličnu akciju. No priča se ponovila na Udbini. U početku dobra zamisao, odabran je Odbor i u njega uključeni vršni stručnjaci, uključen Sabor, raspisan je natječaj, odabran najbolji rad, jednog od najboljih naših arhitekata. A onda je krenulo po zlu. Raskinuta je suradnja s arhitektom koji je pobijedio na natječaju i posao je bez natječaja predan jednoj anonimki, koja je ninski sv. Križ poput balona napuhala do zahtijevane veličine. Nova crkva, nažalost, ne zaslužuje da se o njoj piše, ona se naprosto takva kakva jest nije smjela dogoditi. A domet autora i svih onih koji su participirali u njezinu stvaranju, oslikava način na koji je prezentirana gipsana kopija Višeslavove krstionice, položena na upušteni stakleni pod u križištu glavnih crkvenih osi (sl. 6 i 7).

No da ne bi bilo prigovora da sam kritičan prema svemu što se gradi i radi, spomenut ću zbog skučenosti prostora samo jednu vrlo dobru realizaciju. Podno Svilaje, na izvoru opjevane Čikole, u Čavoglavama, sagrađena je Crkva hrvatskih mučenika, nazvana i *Thompsonova katedrala*. Arhitekti Gorana Banić i Emil Šverko stvorili su minijaturu savršeno sto-

pljenu s okolnim prostorom, a koja djeluje monumentalno (sl. 8).

U razdoblju između dva Kongresa pojačan je teror grafitera koji, poput pasa, sprejevima i flomasterima obilježavaju sav teren kojim se kreću. Sva pročelja u visini očišta su uništena, stradavaju novi tramvaji, tramvajska stajališta, a prometni znakovi i smjerokazi postaju nečitljivi. Prostori kojima se svakodnevno krećemo postali su turobni. Čak ni provala u barokni dvorac, u kojem su grafiteri također divljački obilježili svoj teritorij (sl. 9), nisu nas potakli da se snažno angažiramo i senzibiliziramo javnost i prisilimo vlasti da donesu djelotvorne i brze mjere za suzbijanje tog vandalizma.

Lako je za ulično grafiterstvo reći da je vandalizam, ali što reći za ono što se dogodilo u Belcu? Nekadašnji Republički fond SRH i zatim Ministarstvo kulture RH godinama su sustavno financirali konzervatorsko-restauratorske radove u crkvi sv. Marije Snježne. Sve je obnovljeno; arhitektura, zidne slike, čitav inventar. Na kraju je preostalo samo riješiti isповjedaonice i obnoviti sakristijski ormar. Ne želeći nimalo podcijeniti Hrelić, koji je postao zagrebačka institucija, ali tako nešto ne bismo mogli naći ni na Hreliću (sl. 10). Posve je izostala reakcija onih koji su morali najenergičnije djelovati.

Već je na prethodnom Kongresu upozoreno na položaj povjesničara umjetnosti unutar zaštite spomenika kulture, a on se otada samo pogoršao. Percepciju kompetentnosti povjesničara umjetnosti u zaštiti spomenika kulture primjećujemo već u sastavu žirija određenog za natječaj urbanističko-arhitektonskog uređenja Kaptola, u kojem su bili zastupljeni isključivo arhitekti. Još bolje se taj odnos ogleda u strukturi pročelnika koji se nalaze na čelu dvadeset i jednoga konzervatorskog odjela Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva RH, a kojoj je sada prvi puta na čelu arhitektica:

arhitekti (10)	Osijek, Pula, Varaždin, Zadar, Zagreb, Bjelovar, Sisak, Imotski, Slavonski Brod, Poreč
arheolozi (3)	Šibenik, Gospić, Trogir
povjesničari umjetnosti (3)	Dubrovnik, Split, Krapina
profesori likovnih umjetnosti (1)	Rijeka
etnolozi (1)	Pakrac i Požega (jedan etnolog u obama Odjelima)
građevinari (1)	Vukovar
pravnici (1)	Karlovac

Uvažavajući činjenicu da su plemićki gradovi politička, gospodarska, kulturna i društvena središta našeg srednjovjekovlja, napose na kontinentalnom prostoru Hrvatske, a njihove ruševine najugroženija kategorija spomenika kulture za koju se malo mari, na prošlom sam Kongresu predložio metodologiju kojom bismo pristupili njihovom sustavnom istraživanju, građevinskoj sanaciji i prezentaciji.¹⁶ Ponovno treba naglasiti: Hrvatska je jedina europska država koja nema cjelovito istražene, građevinski sanirane i prezentirane ruševine ni jednoga plemićkog grada.

Godinu dana poslije, početkom lipnja 2007., održan je u Gornjoj Stubici radni sastanak pod nazivom *Standardi zaštite kulturne baštine u Republici Hrvatskoj*, kojem su uz Mini-

stra, državnog tajnika i pročelnice Uprave za zaštitu kulturne baštine prisustvovali svi pročelnici Konzervatorskih odjela. Radni sastanak imao je obećavajući naziv. Uistinu, u našoj konzervatorskoj praksi ne postoje standardi prema kojima se izvode i ocjenjuju radovi. Praksa na području jednoga ne rabi se na području susjednoga Konzervatorskog odjela. Na kraju savjetovanja donijeto je ukupno osamnaest zaključaka, od kojih su posebno zanimljivi prvi,¹⁷ treći¹⁸ i trinaesti.¹⁹

Iako se u prvom zaključku navodi da će se publicirati radi »daljnje edukacije konzervatora sva izlaganja i najznačajniji dijelovi rasprava« (potreba provođenja različitih oblika edukacije spominje se i u točkama 6, 9, 10, 16 i 17), ne samo da nisu publicirana spomenuta izlaganja, nego je godinu dana prije, nakon trideset godina izlaženja, prestalo financiranje *Godišnjaka* službe za zaštitu spomenika kulture u Hrvatskoj, jedinoga stručnog časopisa hrvatskih konzervatora, a koji izdaje i financira Ministarstvo kulture.

Iako u spomenutim zaključcima nije spomenuta potreba, a ni namjera da se ponovno pokrene prije dvadeset godina ugašeno Društvo hrvatskih konzervatora, dnevni je tisak ipak zabilježio da je ponovno osnivanje Društva već gotova stvar.²⁰ Stare novine su reciklirane pa možemo reći da od toga nije ostalo ni mrtvo slovo na papiru.

Na savjetovanju koje je trebalo unaprijediti standarde zaštite kulturne baštine u Republici Hrvatskoj nije se raspravljalo o usklađivanju tih standarda, što je uistinu veliki problem, pa ne začuđuje što se nije raspravljalo ni o stanju plemićkih gradova. U trećem zaključku zahtijeva se žurna izrada podloga za zaštitu amfora, suhozida i građevina tradicijskog graditeljstva, ali ne i plemićkih gradova. Oni se spominju tek u trinaestom zaključku. Iz svega se mora zaključiti da u Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture još uvijek ne postoji razumijevanje za vrijednosti, značenje i alarmantno stanje u kojem se nalaze njihove brojne ruševine.

Šest mjeseci poslije donošenja spomenutih zaključaka urušio se znatan dio obrambenog zida unutar kojeg se nalazio glavni ulaz sijela knezova Krčkih u Modrušu. Kada sam krajem travnja 2008. bio na Modrušu i od mještana doznao da se zid urušio još u siječnju, a o tome nije obaviješteno Ministarstvo kulture, uputio sam pismo Upravi za zaštitu kulturne baštine.²¹ Budući da nisam dobio nikakav odgovor, isto sam pismo potom uputio Ministru kulture i zasebno svakom članu Vijeća za kulturna dobra. Reakcija je opet izostala – nitko, baš nitko nije reagirao. Sljedeća prigoda da se javnost upozna s dramatičnim stanjem u kojem se nalaze ruševine Modruša ukazala se na savjetovanju u Ogulinu.²² Jedan od zaključaka skupa bio je da se uputi apel za spas ruševina plemićkih gradova. Mjesec dana poslije, s III. kongresa hrvatskih povjesničara koji je održan u Splitu i Braču, upućena je Vladi RH posebna peticija.²³ Vlada je peticiju prosljedila Upravi za zaštitu kulturne baštine koja je odgovorila nakon četrdesetak dana.²⁴

Ako pogledamo količinu sredstava koja su dodjeljivana za zaštitne radove na plemićkim gradovima između dva Kongresa, vidjet ćemo da se povećao samo broj plemićkih gradova koje financira Ministarstvo, ali se gotovo prepolovio prosječan iznos, koji je sada potpuno neracionalan, pa je dodjeljivanje takvih minimalnih iznosa kontraproduktivno:

Godina	Broj lokaliteta	Prosječan iznos (kuna)
2006.	22	223.863,00
2008.	32	164.875,00
2009.	38	216.052,00
2010.	34	134.412,00

Budući da se ne mogu racionalno utrošiti minimalni iznosi dodijeljenih sredstava, pribjegava se rješenjima kojima sami sebe zavaravamo, a stvarni je ishod kontraproduktivan. U svim tim primjerima nije moguće poštovati neka načela i pravila koje je uvela sama Uprava za zaštitu kulturne baštine, primjerice da na spomeniku kulture može raditi samo izvođač koji ima njihovu licenciju, a što bi trebalo osigurati minimalnu razinu zahtijevane kvalitete izvedenih radova. No sredstva su utrošena, a statistika zadovoljena.²⁵

Moramo prihvatiti činjenicu da ćemo nastavljanjem takve prakse još dugo biti jedina europska zemlja koja nema istražene, konzervirane i prezentirane ruševine nijednoga plemićkog grada. Stoga treba nastojati da do idućeg Kongresa zabilježimo makar neki pomak prema naprijed. To nam je *dužnost*, u protivnom nastupa – *malodužnost*.

Bilješke

1 TONKO MAROEVIĆ, Između dužnosti i malodužnosti, u: *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Zagreb, 2007., 9.

2 IVO MAROEVIĆ, Spomenik kulture ili kulturno dobro. Što je primjerenije povijesti umjetnosti?, u: *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Zagreb, 2007., 15.

3 U veljači 2006. na Velikom Taboru radni tim Hrvatskoga restauratorskog zavoda sastao se s glavnim konzervatorom Miljenkom Domijanom i pročelnikom Konzervatorskog odjela u Zagrebu Tomislavom Petrincem te su se usuglasili da su u toj godini prioritetni radovi na obrambenom zidu i krovu baterijske kule.

4 Ministar kulture Božo Biškupić, državni tajnik Jadran Antolović i pomoćnik ministra i pročelnik Uprave za zaštitu kulturne baštine Jasen Mesić bili su na Velikom Taboru 10. travnja 2006.

5 Ipak, nakon što je zagorska županija od osam vlasnika otkupila baterijsku kulu, dotrajali je pokrov privremeno zamijenjen ljepljenkom, dok se obrambeni zid i dalje urušava.

6 Budući da se završetku radova i prezentaciji plemićkoga grada ne nazire ni ozbiljan početak radova, radni tim HRZ-a je kao idejni projekt predložio rekonstrukciju crkve i postavljanje stalne izložbe o Zrinu i knezovima Zrinskim u njezinu prostoru, što ne bi spriječilo da se u njoj povremeno služe mise. Restaurirana bi crkva komemorirala i Zrinjane stradale u rujnu 1944. godine.

7 Na Zrinu su 21. prosinca 2009. bili ministar kulture Biškupić, državni tajnik Mesić, pročelnica Uprave za zaštitu kulturne baštine

Blanda Matica i pročelnica Konzervatorskog odjela u Sisku Ivana Miletić.

8

Nakon upozorenja da se obustavlja daljnje financiranje radova na crkvi sv. Marije Magdalene u Zrinu, Županiji sisačko-moslavačkoj predložio sam projekt pod nazivom *Banovina – postojbina knezova Zrinskih*, koji je prilagođen za natjecanje za sredstva iz međunarodnih predpristupnih fondova novim nazivom »Na granici Carstva«.

9

DRAGO MILETIĆ, Plemički gradovi. Revalorizacija, organizacija i financiranje njihove sustavne zaštite, u: *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Zagreb, 2007., 431.

10

Koliko mi je poznato, jedina reakcija objavljena je kod MARKO ŠPIKIĆ, Spasimo Znikinu kuriju!, u: *Vijenac*, 425, 1. VII. 2010., 15.

11

NIKOLA JELIĆ, Vlada crkvi dala 71,4 milijuna kuna, u: *Jutarnji list*, 12. XI. 2007., 8.

12

Gradi se Crkveni grad na Kaptolu, u: *Jutarnji list*, 24. X. 2007.

13

Žiri je angažirao Željku Čorak kao konzultanta *bez prava glasa*. Usp. ŽELJKA ČORAK, Napomene uz natječaj za Kaptol, u: *Kvar-tal*, 3 (2008.), 6.

14

VESNA KUSIN, Sukob struka, u: *Vjesnik*, 7. VII. 2008.; Stručnjake zavadile šetnice i rušenje, u: *Večernji list*, 14. VIII. 2008.; Urbanoj baštini prijetnja su lažni spasitelji, u: *Slobodna Dalmacija*, 17. VIII. 2008.; KORANA SUTLIĆ, Projekt Kaptol: arhitekti protiv konzervatora, u: *Globus*, 29. VIII. 2008.; TANJA SIMIĆ, Kaptol otvara vrata Zagrebu, u: *Nacional*, 26. VIII. 2008.; BARBARA MATEJČIĆ, Gradovi na udaru avangardista, u: *Vjesnik*, 29. VIII. 2008.

15

IVAN MIRNIK, Bakačeva kula, godina 1901., u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 14–15 (1988.–1989.), 11.

16

DRAGO MILETIĆ (bilj. 9), 437.

17

1. Kako bi se proveli ovi zaključci i daljnja edukacija konzervatora, sva izlaganja, kao i najznačajniji dijelovi rasprava objedinit će se i publicirati u posebnom izdanju Ministarstva kulture.

18

3. Žurno izraditi stručne podloge za zaštitu pojedinih vrsta kulturnih dobara kao što su: amfore, suhozidi, kao i građevine tradicijskog graditeljstva (od kamena i drva) i dostaviti pravnoj službi Ministarstva kulture.

19

13. Nepokretna kulturna dobra treba u kontekstu zaštite i očuvanja tretirati kao neodvojivi dio ambijenta, tj. kulturne sredine, a posebnu pažnju treba posvetiti nekim njihovim segmentima koji su do sada bili zanemarivani ili su više ugroženi zbog promjene načina življenja i tehnološkog razvoja. To je prije svega ukupnost pučkoga tradicijskog graditeljstva u svim svojim emanacijama, od nastambi do uljuđenoga krajolika. Istu pažnju zavređuje korpus ostataka srednjovjekovnih gradova, kaštela i dvoraca moćne hrvatske vlastele.

20

Božo Biškupić pokrenuo ponovni osnutak Društva konzervatora, u: *Jutarnji list*, 4. VI. 2007., 2; Ponovno se osniva Društvo konzervatora, u: *Metro express*, 4. VI. 2007., 9.

21

Dopis od 1. V. 2008., urudžbiran pod brojem 612-08/08-01/0115.

22

Znanstveni skup pod nazivom *Bernardin Frankopan i njegovo doba* održan je u Ogulinu 4. i 5. IX. 2008. godine u organizaciji Katedre Čakavskog sabora Modruše i HAZU.

23

Kongres je održan od 1. do 5. listopada 2008. Povjesničari su tražili od Vlade »da osvijesti vrijednost starih plemićkih gradova i poduzme sve potrebne mjere za njihov spas«.

24

U odgovoru Uprave za zaštitu kulturne baštine od 21. XI. 2008. stoji da je nužno izraditi program spašavanja plemićkih gradova, što je Ministarstvo već započelo, a da se s obzirom na ograničena sredstva treba nadati i da će Vlada posebnim sredstvima iz proračuna poduprijeti takav program. Također se navodi da je započeta izrada srednjoročnog programa istraživanja i sanacije Modruša, a početak konzervatorskih radova predviđen je za početak 2010. godine. Hrvatski restauratorski zavod tada, a ni poslije toga, nije bio zadužen za izradu takvog programa pa ni konzervatorski radovi nisu započeli početkom 2010.

25

Primjerice, plemićki grad Stupčanica u tom je razdoblju dobivao godišnje prosječno 125 000 kuna. Njegovi su ostatci udaljeni od naselja, što nepovoljno utječe na cijenu izvođenja radova. Za takav se iznos ne može računati na ozbiljnog izvođača građevinskih radova s obvezujućom licencijom.

1. Veliki Tabor, baterijska kula, stanje prije štete od visokog snijega tijekom zime 2005./2006.

4. Zaha Hadid, idejno rješenje za jednu od 400 vila predviđenih uz golf igralište na Srdu

2. Zrin, crkva sv. Marije Magdalene, pogled sa sjeveroistoka nakon dovršetka radova u 2009. godini, nakon čega je prekinuto financiranje

3. Zagreb, Znikina kurija, Kaptol 26, stanje u proljeće 2010.

5. Prijedlog zadarskih branitelja za spomenik Domovinskom ratu

6. Udbina, pogled s pjevališta na glavni brod i gipsanu kopiju Višeslavove krstionice u sredini

9. Dvorac Brezovica, unutrašnjost, grafiti

7. Udbina, pogled iz donjeg prostora namijenjenog za izložbe i različita okupljanja na gipsanu kopiju Višeslavove krstionice izloženu u crkvenom brodu

10. Belec, crkva sv. Marije Snježne, novi ormar u sakristiji koju je oslikao Ivan Ranger

8. Čavoglave, crkva Hrvatskih mučenika